

ב"ה

דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

כ"ד אלול

הרב יוסף באב"ד

תשובה וידידי

בתאריך כ"ד באלול חל יום פטירתו של הרב יוסף באב"ד, שנפטר בתאריך זה בשנת תרל"ד (1874). הרב כיהן כרב העיר טרנאפול והתפרסם בעיקר בזכות ספרו מנחת חינוך, שהוא ביאור על ספר החינוך על תרי"ג מצוות. לא מדובר רק בפירוש, אלא בהרחבה של מכלול הסוגיות הקשורות לכל מצווה.

עומדים אנו ימים ספורים לפני סיום חודש אלול וכניסה לעשרת ימי תשובה, ולכן נעסוק במצוות התשובה. נחלקו הראשונים האם יש מקור מהתורה על החיוב לעשות תשובה לאחר חטא? עיקר הדיון הוא סביב דברי התורה בפרשת ניצבים: "כִּי תִמְצָנָה הָאֶתְּ אֶשֶׁר אֶנְכִּי מְצַנֵּךְ הַיּוֹם לֹא נִפְלֹאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא... כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"<sup>1</sup>. מהי 'המצווה הזאת'? לדעת הרמב"ן<sup>2</sup> מדובר על מצוות התשובה שחיובה מהתורה. אולם, בדברי הרמב"ם מצאנו ניסוחים שונים שהובילו את הפרשנים לתהות האם אכן יש מצווה מהתורה לשוב בתשובה או לא? בספר המצוות<sup>3</sup> לא מנה הרמב"ם את המצווה לעשות תשובה, אלא המצווה להתוודות על מעשיו הרעים: "ציונו להתוודות על החטאים והעוונות שחטאנו... וזה הוא הוידוי". כך גם בדבריו בהלכות תשובה: "כל מצוות שבתורה... אם עבר אדם על אחת מהן... כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני האל ברוך הוא... וידוי זה מצוות עשה"<sup>4</sup>. לעומת זאת, בהקדמתו להלכות תשובה כתב: "מצוות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתוודה"<sup>5</sup>, לשון ממנה יש משמעות חיובית למצוות התשובה. המנחת חינוך<sup>6</sup> למד בדעת הרמב"ם שאדם שעבר על חטא ולא עשה תשובה אינו נענש על כך שלא תשובה, שכן אין מצווה חיובית מהתורה לשוב בתשובה, אלא עיקר המצווה היא להתוודות לפני ה'. לאור זאת, דברי התורה בהם נזכרת התשובה, כמו "ושבת עד ה' אלוֹקֶיךָ"<sup>7</sup> הינם הבטחה שברבות הימים ישראל יעשו תשובה.<sup>8</sup> דרך זו קשה, שכן אמנם לא מצאנו מקור חיובי בתורה לעשות תשובה אך מדוע אין התשובה מחויבת, וכי כיצד יתוודה האדם על מה שלא שב ממנו? נראה להסביר,<sup>9</sup> שעל עצם התשובה ועזיבת

<sup>1</sup> דברים (ל, יא).

<sup>2</sup> רמב"ן (דברים ל, יא).

<sup>3</sup> רמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה עג).

<sup>4</sup> רמב"ם (הלי תשובה פ"א ה"א).

<sup>5</sup> רמב"ם (הקדמה להלי תשובה).

<sup>6</sup> מנחת חינוך (מצווה שסד).

<sup>7</sup> דברים (ל, ב).

<sup>8</sup> רמב"ם (הלי תשובה פ"ז ה"ה). העמק דבר (דברים ל, א).

<sup>9</sup> ראו: משך חכמה (דברים לא, יז).

# 'דבריהם הם זיכרונם'

## תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

### נתנאל אוירבך

החטא שלא יחטא עוד מעתה, אין צריך מצווה מיוחדת, שהרי בלאו-הכי מצווים כל ישראל לשמוע בקול ה' ולקיים כל מצוותיו. גם אם האדם עבר עבירה הוא מחויב מיד לעזוב דרכיו הרעים ולעשות כמצוות התורה, גם לולא מצוות התשובה, שהרי תמיד הוא מחויב לקיים כל המצוות, וכי משום שעבר וחטא יהא פטור מכאן ואילך? כפי שתמהו חז"ל<sup>10</sup> "מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף?" לפיכך, החיוב לעשות תשובה פשוט הוא מסברה ואינו מצריך ציווי ייחודי.

דברים דומים כתב רבינו יונה<sup>11</sup> והמשיל את התשובה לאסירים בבית-הסוהר שחפרו מנהרה כדי לברוח. כולם ברחו חוץ מאחד: בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו, קשה יום הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מיהרת הימלט על נפשך? כלומר, יש מקרים בהם העדר ציווי מפורש אינו מיתיר את הדבר אלא מייקר אותו ומורה שזהו רצון הקב"ה שטבע בבני-האדם.<sup>12</sup>

החידוש בעניין התשובה הוא, שניתנה האפשרות לפייס את הקב"ה שימחל לאדם על חטאיו שעבר למפרע. לצורך כך יש את תהליך התשובה שסידר הרמב"ם - וידוי, חרטה וקבלה על העתיד. זו כוונת הרמב"ם במצוות הוידוי, שכשישוב ויבוא להתכפר על חטאיו צריך להתוודות. לאור זאת נוכל ליישב את קושיית המנחת חינוך<sup>13</sup> על הרמב"ם - אם לפי הרמב"ם המצווה היא וידוי בפה, כיצד א"כ אמרו חז"ל<sup>14</sup> שהמקדש אישה "על-מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו". וקשה, הרי הוא לא התוודה כלל?

התשובה פשוטה, יש להבחין בין תשובה לוידוי - כדי להיות צדיק מכאן ולהבא אין האדם צריך לשוב בתשובה על מעשיו הרעים, מספיקה קבלה בלב לעזוב דרכיו הרעים בהחלטה שמעכשיו יקיים כל המצוות בשלימות. אך מה שהצריך הרמב"ם את הוידוי היינו תנאי לכפרה, כדי לכפר ולתקן את מעשיו הרעים שכבר נעשו בעבר. לזאת צריך את כל תנאי התשובה כדי שהקב"ה יתפייס וימחל לו על מה שאשם ופשע כנגדו.

נמצאנו למדים על הבחנה ברורה בין תשובה לוידוי בדעת הרמב"ם - התשובה פשוטה מסברה ועניינה לשוב אל ה', לא להמשיך לשקוע בחטאים אלא לפתוח דף חדש מכאן ולהבא. אך השלב השני, והוא החידוש שבתשובה, שניתן להתכפר על חטאי העבר, ולזה יש צורך בסדרי התשובה הכלולים בוידוי. נראה שזהו ההבדל בין תשובה מיראה בה עבירה במזיד נעשית שוגג, שכן אין האדם מטפל בחטאי העבר ומתכפר עליהם אלא רק שב בתשובה ופותח דף חדש מכאן ולהבא, לעומת תשובה מאהבה בה העבירות נהפכות לזכויות שכן האדם מתכפר על העבירות.<sup>14</sup> זהו גם ההבדל בין ראש-השנה, בו אין אזכור לחטאים אלא הבטה אל המגמה להידבק בה' ולשוב בתשובה מכאן ולהבא, ליום הכיפורים בו אנו מתוודים על חטאי העבר במטרה להיטהר.

<sup>10</sup> ברכות (נא ע"א); שבת (לא ע"ב); סנהדרין (יא ע"א).

<sup>11</sup> שערי תשובה (שער א אות ב).

<sup>12</sup> הראי"ה קוק (חזון הצמחונות והשלום, סעיף ו); שו"ת דור רביעי (פתיחה כוללת אות ב); שו"ת שרידי אש (ח"א סימן קסב).

<sup>13</sup> קידושין (מט ע"ב).

<sup>14</sup> יומא (פו ע"ב).